

Razumkov
centre

Аналітична записка

ПРОФЕСІЯ ВІЙСЬКОВОГО В УМОВАХ ЗМІН РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ

Катерина МАРКЕВИЧ
провідний експерт
економічних та соціальних
програм Центру Разумкова

Київ 2022

ПРОФЕСІЯ ВІЙСЬКОВОГО В УМОВАХ ЗМІН РИНКУ ПРАЦІ В УКРАЇНІ

Історія воєнних конфліктів свідчить, що вони можуть бути як короткочасними, так і тривалими: деякі досить швидко закінчуються миром, інші — затягуються на роки. Війни є подібними до стихійних лих, що виникають несподівано, але, на відміну від швидкоплинних природних катаклізмів, війни можуть тривати роками і навіть десятиліттями. В.Мюррей у «Війна, стратегія та військова ефективність» писав: «Війна — неймовірно складна, найвибагливіша в інтелектуальному та моральному плані робота»¹. Відтак, неправильне мислення на кожному рівні війни може призвести до смерті незліченного числа людей.

Враховуючи умови, в яких формувалася військова організація незалежної України, зокрема «крізову» спадщину армії часів СРСР, військового професіонала в Україні досить довгий час суспільство сприймало неоднозначно. Від початку анексії Криму та окупації частин Луганської та Донецької

областей протягом 2014-2015рр. професія військового зазнала суттєвих змін. Сьогодні, за умов широкомасштабного вторгнення росії, професія військового набула неабиякої актуальності, вона [професія] швидко змінюється та удосконалюється до стандартів НАТО, а також «реагує» на технологічний прогрес. Розвиток військових професій, зміцнення професіоналізму військовослужбовців, зростання поваги до них з боку суспільства сприяли збереженню та розвитку військової спроможності України, здатності її Збройних Сил успішно виконувати покладені на них завдання, особливо у воєнний час.

Військовий професіоналізм, допоки Україна матиме такого сусіда як росія, набуває особливої важливості та впливатиме на здатність і держави, і суспільства справлятися зі змінами. Зокрема, розкривається потенціал розвитку більш справедливого та інклюзивного суспільства, в якому жінки

¹ Джерело: Murrey M. War, Strategy, and Military Effectiveness. — Cambridge University Press, 11 July 2013, <https://www.amazon.com/Strategy-Military-Effectiveness-Williamson-Murray/dp/1107614384>.

стають повноцінними гравцями на ринку військових професій. Чисельність жінок в українській армії з початком російської агресії у 2014р. значно зросла, перевищивши показники багатьох армій країн НАТО.

Повномасштабне вторгнення *росії* внесло корективи в розвиток цивільних професій, які від перших днів адаптуються до війни та стали чутливими до потреб суспільства. Поступово зникають відмінності між військовими та цивільними професіями. Адаптування цивільних професій до воєнного стану набуває важливого значення в умовах розвитку нового витка формування цивільно-військових відносин в Україні. Це сприяє створенню та набуттю дедалі більшої актуальності на ринку праці таких професій як-то військовий медик, військовий журналіст, військовий психолог та військовий інженер.

Водночас, військовий досвід, особливо для колишніх військовослужбовців, може бути особливо корисним під час переходу до цивільних професій. Уже сьогодні є приклади, коли роботодавці надають перевагу колишнім військовослужбовцям. Військові навички та їх застосування в цивільному житті мають конкурентну перевагу. Перейти від військової до цивільної кар'єри є нелегкою справою, але завдяки ефективній (системній) державній політиці, а також підтримці громадянського суспільства це можливо.

Актуалізація професії військового в Україні

Професія військового у світі часто асоціюється з насильством та агресією, що суперечить принципам гуманізму. Дедалі більше людей починають вивчати військову справу, стають на військовий облік та долучаються до збройних сил.

За останні 10 років ставлення українців до професії військового змінилося від нерозуміння до поваги. Сучасна українська армія це не лише захист, але й професійність і технологічність. Професія військового вимагає навичок і знань, а також фізичних і розумових якостей, які сприятимуть само-

дисципліні, і підпорядковується кодексам поведінки, які в деяких випадках ґрунтуються на суворих етичних і моральних зобов'язаннях.

У 2013р. чисельність ЗСУ становила 166 тис. осіб. Після анексії Криму та початку війни на Сході України чисельність армії збільшилася до 250 тис. осіб.

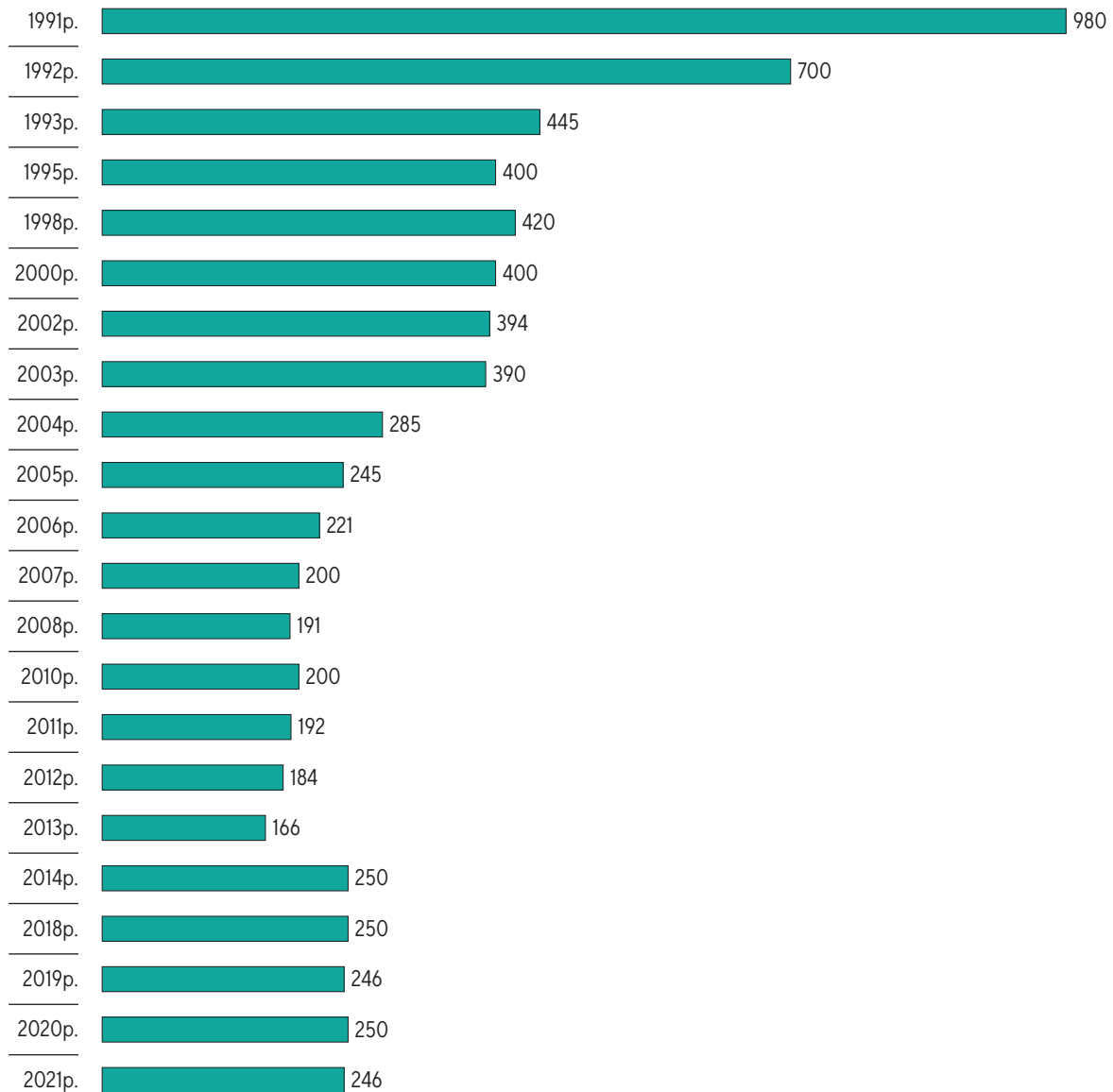
На початку 2022р. Президент підписав Указ «Про першочергові заходи щодо зміцнення обороноздатності держави, підвищення привабливості військової служби в Збройних Силах України та поступового переходу до засад професійної армії» №36 з метою збільшити Збройні Сили ще на 100 тис., що дозволило забезпечити функціонування сил територіальної оборони та розвиток Сил спеціальних операцій ЗСУ. Станом на липень 2022р., внаслідок збройної агресії *росії* український сектор безпеки і оборони за своєю чисельністю перевищив 1 млн. бійців², до яких належать усі структури безпеки і оборони України: до 700 тис. мобілізованих у ЗСУ, 261 тис. військових ЗСУ, 100 тис. членів територіальної оборони, 60 тис. прикордонників, 90 тис. національних гвардійців, 100 тис. поліцейських, а також сили СБУ, спецназ ГУР МО та інші. Процес мобілізації до ЗСУ триває.

Сьогодні діють загони Територіальної оборони (ТрО) ЗСУ та Добровольчі формування територіальних громад (служать під командуванням погодженого з місцевою владою командира зареєстрованого Добровольчого формування територіальної громади). 1 січня 2022р. набрав чинності Закон України «Про основи національного спротиву», що забезпечує професійне навчання сил національного спротиву, зокрема ТрО. А 3 травня 2022р. було ухвалено зміни до Закону, якими дозволено відправляти добровольчі загони ТрО на передову до інших районів та областей. Саме ці загони стали одним з ключових елементів українського руху національного спротиву в перші місяці повномасштабного вторгнення *росії*. Відтак, Україну наразі захищають представники різних професій (юристи, економісти, IT-спеціалісти, лінгвісти, менеджери

² Див.: Резніков назвав кількість мобілізованих українців. – Слово і Діло, 8 липня 2022р., <https://www.slovoidilo.ua/2022/07/08/novyna/bezpeka/reznikov-nazvav-kilkist-mobilizovanykh-ukrayinciv>.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ³, тис. осіб

з туризму та інші), соціальних верств, віку (від 18 років до понад 60 років) та віросповідань (християни, іудеї та мусульмани), частина яких до цього ніколи не служили в армії.

Від початку російської агресії у 2014р., концептуальних змін зазнала система підготовки сержантів та офіцерів, зокрема переглянуто навчально-методичні матеріали та програми, збільшилася їх практична складова. Сьогодні існує чимала кількість військових професій, які можна здобути у вищих військових навчальних закладах

України після строкової служби або служби за контрактом. Серед найбільш популярних і затребуваних — морський піхотинець, десантник, пілот бомбардувальника, зв'язківець, розвідник, сапер, прикордонник, ракетник, криптограф, танкіст, спеціаліст із забезпечення.

Водночас, початок бойових дій у 2014р. призвів до появи новітніх військових професій⁴:

- ✓ *марксмен* (перехідна стадія між стрільцем і снайпером; працює на відстані

³ Джерело: 6 грудня — День Збройних Сил України: як змінилася наша армія за 30 років? — На Пенсії, 6 грудня 2021р., <https://napensii.ua/uk/articles/145227-6-grudnya-den-zbrojnyh-syl-ukrayiny-yak-zminylyasya-nasha-armiya-za-30-rokiv>.

від 400 до 800 м, у деяких випадках – до 1000 м);

- ✓ *оператор Javelin, аеророзвідник з участю безпілотних авіаційних комплексів*⁵;
- ✓ *інженер JCATS* (програмного забезпечення відділу імітаційного моделювання)⁶;
- ✓ *інструктор Virtual Battlespace* (інструктор навчально-тренувального відділу імітаційного моделювання).

Перелік новітніх військових професій буде доповнюватися, зважаючи на отримання українською армією нового, технологічного озброєння, яке надає Захід. Загалом, професія військового постійно змінюється мірою розвитку суспільства та технологій. М.Яновіц у статті «Військові еліти та вивчення війни» (Military elites and the study of war) зазначив, що довгостроковий технологічний розвиток на війні є однією з рушійних сил «професіоналізації» військових⁷. Сьогодні саме технологія є ключовою рушійною силою еволюції професії військового, а технологічний розвиток якісно змінює військову організацію та формує основу військового професіоналізму.

Важливо, що роботодавці сьогодні шукають кваліфікованих працівників, які можуть відповісти на сучасні виклики, здатні вирішувати проблеми, володіють унікальними навичками, трудовою етикою, дисципліною, мають почуття лояльності, а також лідерські якості. І саме колишні комбатанти завдяки отриманому досвіду під час бойової служби, в т.ч. з урахуванням отриманих нових навичок, можуть підійти на ряд вакансій з цивільних професій, серед яких⁸:

- ✓ *аналітик з інформаційної безпеки* (захист від кібератак та інших загроз інфраструктурі): цінними є навички з управління ризиками та здатність реагувати на кризові ситуації;

✓ *консультант з управління*: цінним є досвід управління людськими ресурсами на командирських посадах;

✓ *спеціаліст первинної медичної допомоги*;

✓ *операційний аналітик*: маючи знання у сфері інженерії або інформатики, використання програмного забезпечення та методів аналізу даних для пошуку проблем і можливостей, колишні комбатанти можуть запропонувати кращий розподіл ресурсів, розвиток логістики тощо;

✓ *менеджери з продажу*: цінними є комунікативні навички співпраці з членами команди, а також іншими відділами організації;

✓ *консультант з психічного здоров'я або психолог*: відіграють важливу роль у житті своїх пацієнтів, тісно співпрацюючи з ветеранами та їх сім'ями, щоб допомогти у вирішенні проблем, пов'язаних з пристосуванням до нових умов цивільного життя. Завдяки своєму досвіду ветерани часто звертаються до емпатійних консультантів і психологів, особливо коли працюють з іншими військовослужбовцями;

✓ *логісти*: маючи досвід координації переміщення припасів та особового складу, колишні комбатанти можуть бути долучені до контролю закупівель, транспортування та складування. Вони також використовують програмні системи для виявлення неефективності в ланцюжку поставок і рекомендують стратегії, які є ефективними як за витратами, так і за часом.

Асиміляція військових та цивільних професій в умовах війни

Мілітаризація та розвиток військових інституцій передбачає перетворення цивільних

⁴ Докладно див.: Проворний Є. Новітні військові професії. – АрміяInform, 18 листопада 2021р., <https://armyinform.com.ua/2021/11/18/novitni-vijskovi-profesiji>.

⁵ Мають можливість виконувати коригування вогню артилерії.

⁶ До обов'язків інженера належать: запуск програми для проведення тренування та контроль роботи сервера, який отримує інформацію від автоматизованих робочих місць, моделювання бою та його відображення одночасно на десятках робочих станцій.

⁷ Джерело: Janowitz M. Military elites and the study of war. – Conflict Resolution, Vol. 1, №1, March 1957, <https://www.jstor.org/stable/172547>.

⁸ Див.: Joubert S. 10 Best Jobs After the Military. – Northeastern University, 9 April 2020, <https://www.northeastern.edu/bachelors-completion/news/top-jobs-for-veterans-after-the-military>.

осіб на солдат та прийняття нового способу буття. Сучасні соціальні науки розглядають мілітаризацію у ширшому контексті, як процес соціального, політичного та військового відтворення; відтворення держави через військові цінності. «Мілітаризація – це не лише виробництво зброї та спорядження, але й «зміна» громадян, гендерних ідентичностей, сімейних форм, мови, етики, моралі, способів існування та способів бачення світу»⁹. Вона впливає на широкий спектр ідей, інститутів і процесів, які, здавалося б, можуть бути далекими від традиційних уявлень про військо та війну.

На початку війни для цивільних, які ніколи не проходили військову службу, професія військового здавалася іншим «всесвітом». Ніщо не вбачалося таким різним, як цивільні та військові професії. Одним з наслідків війни стало долучення частини цивільного населення безпосередньо до збройних сил, оборонного сектору або до його суміжних галузей. Як уже зазначалося, на захист України стали люди різних професій. Більшість з них до війни не були у війську, а головна мотивація долучитися до збройних сил – захист Батьківщини. Багато хто з чоловіків у перші дні війни пішли добровольцями захищати країну, вступивши до ТрО. Відтак, різнопрофільні спеціалісти з початком повномасштабного вторгнення росії, знайшли себе у професії військового.

Сьогодні збройні сили формують інклюзивну робочу силу з більш широким спектром поглядів, досвіду та можливостей. Водночас, є приклади, коли юристи, економісти, представники професорсько-викладацького складу були мобілізовані та відправлені на передову у складі загону піхоти. Відповідно, їх професійний та людський потенціал у процесі захисту держави використовується не в самий ефективний спосіб. Аналогічна ситуація з IT-спеціалістами, які мають змогу працювати на

посилення кіберпростору України, але відправлені на передову, при цьому маючи мінімальний військовий досвід¹⁰.

КОМПАНІЇ, ЧІЙ СПІВРОБІТНИКИ ДОЛУЧЕНІ ДО ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ ВІД ПОЧАТКУ ВІЙНИ,
% опитаних E&Y¹¹

88%	Компанії мають співробітників, які наразі фактично несуть військову службу
74%	Компанії мають співробітників, які перебувають на службі в територіальній обороні
54%	Компанії мають співробітників, які не несуть військову службу, не зайняті на службі в територіальній обороні, але перебувають у військовому резерві та потенційно можуть бути призвані

Важливо, що більшість роботодавців від початку війни підтримують своїх співробітників, які зголосилися захищатися Батьківщину. Зокрема йдеться про ряд мотиваційних заходів під час воєнного стану:

- ✓ збереження робочих місць і посад навіть за умови, якщо спеціаліст не мав змоги працювати зі зрозумілих причин; змога працювати віддалено, що дає можливість співробітникам бути більш мобільними та долученими до військового волонтерства;
- ✓ матеріальна підтримка, яка полягає у 100% виплаті заробітної плати, наданні винагороди за проектними роботами, сприянні переїзду їх сімей до більш безпечних регіонів України чи за кордон та допомозі з орендою житла;
- ✓ нематеріальна допомога, яка передбачає забезпечення необхідною військовою амуніцією, харчами та медикаментами; допомога у відновленні фізичного та психічного здоров'я співробітників, долучених до лав Збройних Сил, та їх родичів, які постраждали від військових дій.

⁹ Див.: Bickford A. Militaries and Militarization, *Anthropology of. International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences* (Second Edition), 2015, <https://www.sciencedirect.com/topics/social-sciences/militarization>.

¹⁰ Від артилерійського вогню загинув керівник Асоціації розробників програмного забезпечення України. Див.: Рослицька Л., Ситюк В. Ефективне навчання добровольців може врятувати Україну від знищення її соціального капіталу. – *VoxUkraine*, 6 червня 2022р., <https://voxukraine.org/efektyvne-navchannya-dobrovoltsiv-mozhe-vryatuvaty-ukrayinu-vid-znyshhennya-yiyi-sotsialnogo-kapitalu>.

¹¹ Дані вказано станом на кінець квітня 2022р. Докладно див.: Горбановська О. Повномасштабна війна на території України – реакції, виклики та дії бізнесу. – E&Y, квітень 2022р., <https://www.youtube.com/watch?v=oPlxvFEUF8>.

ФІНАНСОВА ДОПОМОГА СПІВРОБІТНИКАМ ТА ЧЛЕНАМ ЇХ СІМЕЙ, % опитаних Е&У ¹²			
Категорія	Допомога від компанії	Допомога, організована співробітниками самостійно	Сума (медіана) до оподаткування
Співробітники, які втратили родичів під час повномасштабної війни на території України	43%	7%	10 000 грн.
Члени родини співробітника в разі його загибелі під час повномасштабної війни на території України	52%	2%	50 000 грн.
Співробітники, які несуть військову службу (крім гарантованих виплат держави)	30%	5%	31 250 грн.

Продовжуючи тему військових професій, не всі вони пов'язані безпосередньо з несенням служби у війську. Сьогодні загалом доволі чітко проглядається взаємозв'язок військових і цивільних професій, що скасувало відмінності війни та миру, які колись позначали межу між їх відповідними сферами. Військові та цивільні професії почали доповнювати одна одну, утворюючи військовий «прагматичний гуманітаризм».

Війна торкнулася різних сторін нашого життя, не оминувши звиклих уявлень про військові дії та участь у них професійних юристів. «Право» також стало зброєю, а безпосередня участь у воєнних діях професійних правників надало його застосуванню нових форм і проявів. *Військові юристи* намагаються вплинути своєю діяльністю на перебіг справ з полоненими військовими та цивільними особами, громадянами, які втратили рідних та майно під час бойових дій. Сьогодні в різних підрозділах ЗСУ служать не лише юристи, які спеціалізуються цивільного або адміністративного права, але й адвокати та судді, в т.ч. Верховного та Конституційного судів, які беруть безпосередню участь у бойових діях на Сході та Півдні країни.

Важливою стала професія *військового журналіста*. Інформація — одна з «сил», яка може значно вплинути на перебіг подій, особливо під час війни. Професія військового журналіста вкрай важлива сьогодні, оскільки люди мають знати правду про те, що відбувається на передовій та в тилу, якою є правда війни, з якими труднощами стикається населення та військові, а також якими є досягнення української армії.

Поряд з професією військового журналіста, під час повномасштабного вторгнення

росії посилюється попит на *фіксерів* — людей, які допомагають іноземним ЗМІ створювати наратив про Україну, який транслюється світовими медіа. Переважна більшість долучених до цієї роботи є колишніми журналістами, піарниками, операторами, маркетологами, перекладачами, туристичними менеджерами та навіть таксистами. Через них журналісти провідних закордонних медіа отримують корисну інформацію «з перших вуст», контакти героїв для інтерв'ю, організацію зйомок та пересування країною, що супроводжується професійним перекладом. Разом з військовими журналістами вони допомагають боронити країну на інформаційному полі. Водночас ця професія є небезпечною, оскільки фіксери можуть перебувати на території, де ведуться активні бойові дії, де ніхто не застрахований від обстрілів.

Воєнні дії негативно впливають на психічне здоров'я військових, які довго справляються з посттравматичним стресовим розладом (ПСТР). ПСТР є одним з найпоширеніших і найпомітніших психічних захворювань у військовослужбовців, які брали участь у бойових діях, і розуміється як переживання, спостереження або протистояння смерті чи серйозному пораненню. Жахи війни, мертві та понівечені тіла, розірвані життя та сім'ї, сильна тривога та страждання на полі бою, про це, здається, непристойно говорити. Та серед ветеранів війни вкрай важливо боротися з постконфліктною агресією, яка може бути симптомом ПСТР або результатом зміни особистих цінностей, коли насильство стає прийнятним. Тут вагомим значення набуває професія *військового психолога*.

Часто після відпусток військові повертаються на фронт з важкою психологічною травмою, бо вони щодня воюють, а вдома родина навіть не розуміє, що відбувається

¹² Там само.

зовсім поруч. Військова психологія визнається як підгалузь психології, яка сприяє готовності та стійкості військового персоналу під час навчання. Природа та масштаби військової психології відрізняються за сферою застосування відповідно до потреб збройних сил. З динамічним і прогресуючим характером військових дій роль військових психологів лише розширюватиметься.

Ще одна важлива професія в умовах війни – *військовий інженер*, який опікується питанням підключення електричних і газових мереж, відновленням водопостачання або ліквідації проривів тощо в пошкоджених будівлях на території, де відбуваються бойові дії або ж які були піддані бомбардуванню. Ця професія є важливою, оскільки не лише позитивно впливає на життєдіяльність громад, але й дозволяє уникнути антисанітарії та поширенню інфекційних захворювань.

Гендерний аспект військової служби в Україні

Збільшення чисельності жінок на бойових посадах, у т.ч. керівних (командир взводу або командир роти) протягом останнього століття змінило роль жінки у збройних силах у більшості країн світу. Частка жінок, долучених до військової служби, зокрема у країнах НАТО, коливається від 0,3% до 20%¹³. Водночас, такі країни, як Ізраїль (33% загальної кількості), а також Марокко та Північна Корея, попри відсутність порівняльних даних, також мають високу частку жінок, залучених до лав збройних сил.

В Україні жінки є частиною війська з 1993р., але їх роль і число збільшилися після початку російської агресії у 2014р. Громадянське суспільство поступово просуvalo гендерну рівність у секторі безпеки і з 2014р. число жінок, долучених до лав Збройних Сил, значно зросло. За даними МО України, жінки-солдати та офіцери складають близько 16% бойових сил ЗСУ. Це один із найвищих показників жінок у співвідношенні до загальної чисельності війська навіть серед багатьох армій країн НАТО.

ЧАСТКА ЖІНОК У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ КРАЇН СВІТУ У 2019р.¹⁴, %

* Україна, Індія – дані, станом на 2021р.

¹³ Див.: Buchholz K. Military Women Remain in the Minority. – Statista, 23 September 2021, <https://www.statista.com/chart/25840/women-as-share-of-active-duty-military-personnel>.

¹⁴ Джерело: Summary of the National Reports of NATO Member and Partner Nations to the NATO Committee on Gender Perspectives. – Full Report, NATO, 2019, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/9/pdf/NCGP_Full_Report_2019.pdf.

За даними Міністерства оборони України, лише за 10 років це число зросло у 15 разів¹⁵ і сьогодні, станом на серпень 2022р., за даними ГУР МО України 38 тис. українок стали військовослужбовицями¹⁶. Близько половини з них — солдати, інші працюють на цивільних допоміжних посадах.

Станом на грудень 2021р., у ЗСУ були задіяні 57 тис. жінок, тобто майже 22% усього особового складу ЗСУ¹⁷. З них близько 32 тис. — саме військові (понад 12% особового складу). Жінки також служать у Національній гвардії України (5 500, тобто 9%), Національній поліції (близько 22% особового складу), Державній службі України з надзвичайних ситуацій (11 тис., що приблизно 20% особового складу). У ТрО на початку 2022р. жінки склали 8%.

Після повномасштабного вторгнення росії чисельність жінок зростає, багато українок зголошуються служити на передовій. Багато жінок цивільних професій як-то письменниці, художниці, музикантки, перукарки,

учительки, науковиці, музейниці долучаються до служби в якості інструкторів курсів невідкладної допомоги (в т.ч. психологічної), а також парамедиків, які надають необхідну першочергову допомогу до моменту евакуації постраждалого. Військова служба стала робочим процесом, де немає «розділення» на жінок і чоловіків або потреби проявляти винятково чоловічі чи жіночі якості.

Питання імплементації норм гендерної рівності в силових структурах і підвищення гендерної компетентності військових професіоналів є одним з важливих напрямів розвитку ЗСУ. Хоча Резолюція РБ ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» (UN Resolution 1325 on women, peace, and security) закликає країни збільшити участь жінок у збройних силах з використанням підходу «зверху-вниз»¹⁹, в Україні цей процес відбувається у зворотному напрямку. Ідеться про те, що завдяки масовості ініціатив від громадянського суспільства щодо «вирівнювання» прав жінок в армії протягом останніх років, вдалось

¹⁵ Див.: Weichert S., Filtenborg E. For Ukraine's female soldiers, armed conflict is not the only danger. — Euronews.AllNews, 11 May 2021, <https://www.euronews.com/my-europe/2021/05/07/for-ukraine-s-female-soldiers-armed-conflict-is-not-the-only-danger>.

¹⁶ Див.: Prus M. Female Soldiers Fight for Ukraine, Equality With Male Peers. — Voice of Ukraine, 28 April 2022, <https://www.voanews.com/a/female-soldiers-fight-for-ukraine-equality-with-male-peers/6548728.html>.

¹⁷ Див.: Зі зброєю чи без. Українські жінки захищають свою державу. — Ukrainer, 8 березня 2022р., <https://ukrainer.net/zhinky>.

¹⁸ Джерело: Козубенко О. Скільки жінок-військовослужбовців служать у Збройних Силах України — нові дані Кадрового центру. — АрміяInform, 4 грудня 2021р., <https://armyinform.com.ua/2021/12/04/skilky-zhinok-vijskovosluzhbovcziv-sluzhat-u-zbrojnyh-sylah-ukrayiny-novi-dani-kadrovogo-czentru>.

¹⁹ Див.: Hrytsenko H. Women in Ukraine's Military: An Opportunity for Change. — PeaceLab, 20 April 2020, <https://peacelab.blog/2020/04/women-in-ukraines-military-an-opportunity-for-change>.

ухвалити відповідне законодавство. Жінки з року в рік збільшували свою участь як у збройних силах, так і добровільних батальйонах, досягши помітних результатів у дотриманні рівних прав на військову службу, визначені законодавством.

Можливості кар'єрного росту були розширені для жінок у війську з прийняттям 6 вересня 2018р. Закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях»²⁰. Вдалося змінити радянську законодавчу спадщину 1960-х років щодо працевлаштування жінок у війську, коли дозволялося працювати на роботах, які не впливають на репродуктивне здоров'я. З ухваленням законодавства, жінки де-юре отримали можливість брати участь у боях — служити в якості артилериста, оператора радіостанції, снайпера, танкіста, командира підрозділу.

Чисельність жінок-військовослужбовиць, які належать до офіцерського складу, збільшилася до 4 810 (8,9%, тоді як у 2014р. їх число становило 1 582), 25 780 — особи рядового, сержантського та старшинського складу та 1 162 курсантки. У війську на посадах командирів взводів служать 109 жінок, командирів рот — 12, начальників відділень — 714, начальників відділів — 75, начальників управлінь — 5. Загалом же, станом на початок лютого 2022р., на командних посадах перебували понад 900 офіцерів-жінок²¹. Наявність у більшого числа жінок вищих військових звань (підполковник, полковник, генерал-майор) підвищило видимість участі жінок у військовій службі. Водночас, багато жінок є цивільними волонтерами, які допомагають закуповувати та доставляти на передову необхідне для військових.

Сьогодні, коли багато чоловіків йдуть на фронт, більшою є потреба у забезпеченні тилових військово-облікових спеціальностей. З 1 жовтня 2022р. мали стати на військовий облік українки віком від 18 до 60 років затверджених МО спеціальностей

і професій. Серед яких у нагоді ЗСУ можуть знадобитися — лікарі, юристи, журналісти, бухгалтери, психологи, перекладачі, кухарі, програмісти.

Після відвідання військкомату визначатиметься придатність кожної жінки до військової служби залежно від стану здоров'я та інших обставин. У мирний час жінки можуть бути прийняті на військову службу лише в добровільному порядку, за контрактом. Водночас, створення реєстру військово-зобов'язаних жінок відтерміновано до 1 січня 2023р. Наразі Міністерство оборони планує внести низку змін до законодавства, що стосуються скорочення кількості спеціальностей та змін переліку професій.

Служба жінок вплинула на гендерну рівність в армії та дала виклик стереотипу про те, що жінки слабкі та не можуть служити. Водночас залишаються питання, які потребують вирішення, зокрема сприяння ефективному поєднанню військової служби та материнства, введення до військових органів радників з гендерних питань.

Пріоритети забезпечення розвитку професії військовослужбовця та їх соціально-економічної реінтеграції

Сприяння довгостроковій повоєнній розбудові України потребує політики та заходів, спрямованих на вирішення проблеми попиту та пропозиції робочої сили. Йдеться про покращення умов праці, сприяння вдосконаленню чи переорієнтації навичок робочої сили. Основоположним елементом для України має стати конкурентна перевага, створена високопрофесійними військовими. Оволодіння професією військового є одним із головних завдань для успішного проведення військових операцій.

Водночас, у повоєнному відновленні в контексті розвитку ринку праці вагоме значення матиме реінтеграція колишніх військово-службовців. Зважаючи на те, що війна в Україні має тривалий характер, надзвичайно важко робити будь-які узагальнення щодо того, якої політики реінтеграції слід

²⁰ Джерело: Верховна Рада ухвалила зміни до законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків в армії, 6 вересня 2018р. — Міністерства оборони України, <https://www.mil.gov.ua/diyalnist/genderni-pitannya-u-sferi-bezpeki/verhovna-rada-uhvalila-zmini-do-zakoniv-ukraini-shhodo-zabezpechennya-rivnih-prav-i-mozhливостей-zhinok-i-cholovikiv-v-armii.html>.

²¹ Джерело: Ukrainian women to be conscripted as the country faces Russian forces. — SecurityWoman, 16 February, 2022, <https://www.securitywomen.org/post/ukrainian-women-to-be-conscripted-as-the-country-faces-russian-forces>.

ПЕРЕЛІК СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ТА/АБО ПРОФЕСІЙ, СПОРІДНЕНИХ З ВІДПОВІДНИМИ ВІЙСЬКОВО-ОБЛІКОВИМИ СПЕЦІАЛЬНОСТЯМИ, ПІСЛЯ ОДЕРЖАННЯ ЯКИХ ЖІНКИ БЕРУТЬСЯ НА ВІЙСЬКОВИЙ ОБЛІК ВІЙСЬКОВОЗОВ'ЯЗАНИХ²²	
Назви споріднених спеціальностей	Військово-облікові спеціальності
Хімія, хімічні технології та інженерія, біологія	187, 188, 195, 197, 830, 831
Телекомунікації та радіотехніка	403, 420, 429, 430, 432, 441, 443, 450-455, 460, 474, 500-504, 508, 528-533, 549-553, 586, 769, 776, 782
Інженерія програмного забезпечення, комп'ютерні науки, інформаційні системи та технології, комп'ютерна інженерія, системний аналіз, кібербезпека, мікро- та наносистемна техніка, автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології	474, 478, 485, 600-604, 803, 805, 806, 815-819, 821, 909, 925, 993, 994
Метрологія та інформаційно-вимірвальна техніка	602, 626-632, 784, 785, 791, 805, 806, 815-821
Науки про Землю, географія, фізика та астрономія	671-673, 679, 923
Харчові технології, технологія виробництва і переробки продукції тваринництва	788
Забезпечення військ, озброєння та військова техніка, технології легкої промисловості	787, 789
Фізична терапія, ерготерапія, медична та психологічна реабілітація, громадське здоров'я, фізична реабілітація, промислова фармація, санітарія і експертиза	878
Стоматологія, медицина, медсестринство, фармація, технології медичної діагностики та лікування	879
Біомедична інженерія, біотехнології та біоінженерія	880
Ветеринарна медицина, ветеринарна гігієна	884, 885
Облік і оподаткування, маркетинг, менеджмент, підприємництво, економіка, фінанси, банківська справа та страхування	900, 901, 911
Видавництво та поліграфія	922
Психологія, соціальна робота, соціальне забезпечення	915, 929

дотримуватися. Україна потребуватиме програм, які відображатимуть унікальні потреби реінтеграції колишніх комбатантів, використовуючи стратегії, які чітко відображатимуть конкретний економічний контекст та соціально-психологічний портрет учасника бойових дій.

1. Підвищення рівня професіоналізації військовослужбовців.

- ✓ Визначення військової інституції, яка формуватиме рівень професійної майстерності за головними компетенціями, запроваджуватиме комплекс заходів з навчання та підвищення рівнів кваліфікації військовослужбовців з урахуванням технологічних змін.
- ✓ Запровадження відповідних програм професійного розвитку, які включатимуть як формальні, так і неформальні

методи навчання в поєднанні з військовою практикою з метою розвитку та відточування професійних компетенцій.

- ✓ Розширення навчальних програм професійної підготовки. З одного боку, навчальні програми мають сприяти розвитку культури миру (включає цінності, поведінку та супутні інституційні заходи, які сприяють взаємній турботі та добробуту; в основі — безпека людства) та ненасильницьких засобів вирішення військових конфліктів, беручи за основу дипломатичний шлях, з іншого — підвищення престижності професії військовослужбовця має передбачати внесення змін до навчальних програм, що допоможе забезпечити актуальність військової освіти.
- ✓ Узгодження військового інструменту з іншими елементами державного

²² Джерело: Наказ Міністерства оборони України «Про внесення змін до наказу Міністерства оборони України від 11 жовтня 2021 року №313». — LIGA, <https://ips.ligazakon.net/document/re37684?an=37>.

устрою — політичним, економічним, психологічним і соціальним. Військові професіонали не можуть зосереджуватися винятково на питаннях військової справи та обмежуватися «суто військовими» питаннями.

2. *Посилення фінансової складової мотивації військовослужбовців*, а саме збільшення грошового забезпечення. Відповідно до ухваленого законопроекту №7251 від 1 липня 2022р. за військовозобов'язаними, призваними на службу під час мобілізації, більше не зберігатиметься середня заробітна плата, яку вони гарантовано отримували від роботодавця на час призову у військовий період. Такий крок — можливість полегшення фінансового тягаря роботодавців, тоді як держава виплачує грошове забезпечення військовослужбовцям (від 30 тис. до 100 тис. грн.).

3. *Посилення контролю за забезпеченням військовослужбовців спеціальним одягом, їжею та спорядженням*, з метою недопущення витрат ними та їх сім'ями власних коштів за ці потреби.

4. *Реінтеграція колишніх комбатантів.*

- ✓ Надання допомоги у працевлаштуванні та розвитку власного бізнесу, що сприятиме соціальній, культурній, психологічній та економічній реінтеграції колишніх військовослужбовців. Для самих ветеранів пошук роботи може бути однією з найбільших проблем, оскільки вони є вразливими до соціально-економічного відчуження та потребуватимуть спеціальної допомоги.
- ✓ Забезпечення комбатантів робочими місцями, які мають бути адаптовані до

їх потреб, особливо якщо можливості комбатантів є обмеженими.

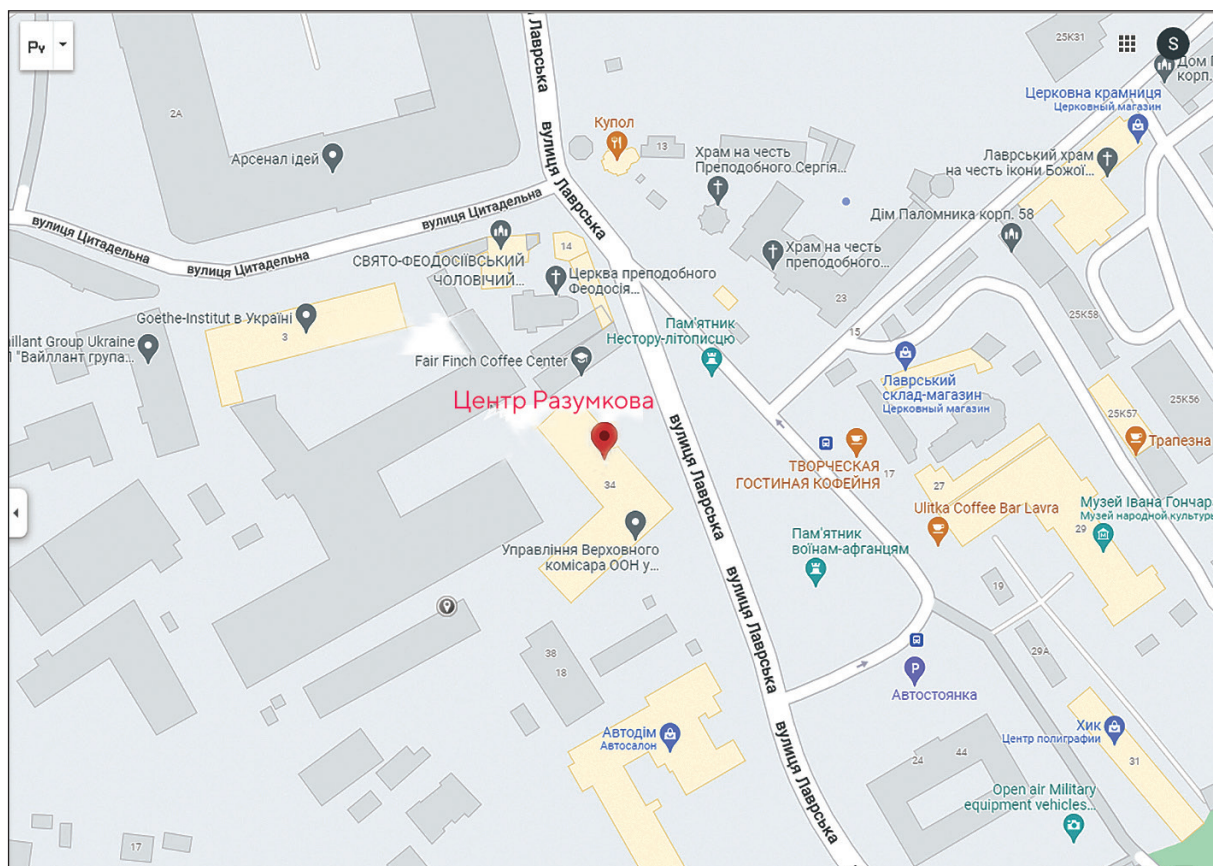
- ✓ Запровадження інклюзивного підходу з отриманням доступу до центрів професійної підготовки та різноманітних освітніх платформ.
- ✓ Долучення до реінтеграції комбатантів постачальників послуг з покращення фізичного та психічного здоров'я. Колишні комбатанти з інвалідністю розглядаються як жертви збройного конфлікту та потребують особливих умов та спеціального догляду.

Оскільки реальні проблеми реінтеграції складні, може знадобитися щонайменше десятиліття для отримання результату, і навіть тоді, можливо, лише 50-60% цільової групи зможе досягти позитивних змін²³. Без альтернатив заробітку та ефективної реінтеграції колишні комбатанти залишаться вразливими, складною буде адаптація у мирний час до життя, яким живе цивільне населення. Соціально-економічна реінтеграція колишніх комбатантів значною мірою залежить від нової роботи, для якої може знадобитися певна перекваліфікація, зважаючи на постійну зміну запитів роботодавців на нові навички та знання.

5. *Розробка регулюючих положень з гендерних питань*²⁴. Післявоєнна реінтеграція має передбачати створення можливостей з підвищення соціальної безпеки жінок, особливо колишніх комбатанток, з виключенням гендерних стереотипів та традиційного гендерного поділу праці. Реінтеграція має поєднуватися з рівністю, щоб уникнути посилення проблем, таких як дискримінація жінок та фемінізація бідності.

²³ Див.: Specht I. Jobs for rebels and soldiers, https://www.ilo.org/global/publications/ilo-bookstore/order-online/books/WCMS_PUBL_9221138100_EN/lang-en/index.htm.

²⁴ Хоча війна зачіпає всі групи населення, жінки несуть непропорційний тягар, особливо за умов втрати годувальника сім'ї. Резолюція РБ ООН 1325 з питань жінок, миру та безпеки та Резолюція ООН 1366 про роль РБ у запобіганні збройним конфліктам закликають до включення гендерної проблематики в усі заходи ООН щодо запобігання та врегулювання конфліктів, розбудови миру, підтримання миру та відновлення.

Наша адреса:

01015, м. Київ, вул. Лаврська, 16, 2-й поверх

Телефон: (38 044) 201-11-98

Факс: (38 044) 201-11-99

e-mail: info@razumkov.org.ua

Веб-сторінка: www.razumkov.org.ua